

Tijorat banklarining resurs bazasi barqarorligini ta'minlash borasidagi ilg'or xorij tajribasi

Bolibekov Sh.

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Transmilliy banklar faoliyati shuni ko'rsatadiki, resurs bazasining barqarorligini ta'minlash bank tizimining uzoq muddatli rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Rivojlangan mamlakatlar bank amaliyotida resurslarni shakllantirish va boshqarishning samarali mexanizmlari ishlab chiqilgan bo'lib, ular yuqori darajadagi likvidlikni saqlash, risklarni minimallashtirish va daromadlilikni ta'minlashga qaratilgan. Shu nuqtai nazardan, transmilliy banklar tajribasini o'rganish milliy bank tizimini takomillashtirishda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Ushbu yo'nalishda yirik moliyaviy institutlardan biri hisoblangan BNP Paribas banki resurs bazasini diversifikatsiya qilish orqali yuqori barqarorlikka erishgan. Mazkur bank depozitlar, xalqaro moliya bozorlaridan jalb qilingan mablag'lar hamda uzoq muddatli qarz instrumentlari o'rtasida muvozanatni ta'minlashga alohida e'tibor qaratadi. Ayniqsa, chakana mijozlar depozitlari ulushining yuqoriligi bank uchun nisbatan arzon va barqaror resurs manbaini shakllantiradi. Bundan tashqari, bank raqamli xizmatlarni keng joriy etish orqali depozit bazasini muntazam kengaytirib bormoqda.

Deutsche Bank tajribasi esa resurs bazasini boshqarishda global moliya bozorlaridan faol foydalanish bilan ajralib turadi. Ushbu bank o'z resurslarini shakllantirishda institutsional investorlar, korporativ mijozlar va xalqaro kapital bozorlaridan keng foydalanadi. Shu bilan birga, bank likvidlik riskini kamaytirish maqsadida aktiv va passivlarni muvozanatli boshqarish (ALM) tizimini samarali yo'lga qo'ygan. Bu esa resurslarning muddat va qiymat jihatidan optimal taqsimlanishini ta'minlaydi.

Transmilliy banklar tajribasida resurs bazasining barqarorligini ta'minlashda risk-menejment tizimi alohida o'rin tutadi. Xususan, likvidlik riskini baholash, stress-testlar o'tkazish va turli iqtisodiy ssenariylar asosida prognozlar ishlab chiqish amaliyoti keng qo'llaniladi. Bu esa kutilmagan moliyaviy inqirozlar sharoitida ham banklarning barqaror faoliyat yuritishini ta'minlaydi.

Shuningdek, xorijiy banklar depozit bazasini kengaytirishda mijozlar ishonchini oshirishga qaratilgan strategiyalarni faol qo'llaydi. Shaffoflik, xizmatlar sifati, innovatsion bank mahsulotlari va yuqori darajadagi mijozlarga xizmat ko'rsatish tizimi resurs bazasining barqaror o'sishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, raqamli bank xizmatlari orqali yangi mijozlarni jalb qilish bugungi kunda asosiy ustuvor yo'nalishlardan biri

hisoblanadi. Ushbu tesizda 2 yirik transmilliy bank - BNP Paribas banki va Deutsche Bankning resurs bazasini tahlil qilamiz.

1-jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, BNP Paribas banki depozit bazasi so'nggi yillarda barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan. Xususan, 2018-2020-yillar davomida depozitlar hajmining izchil ortib borishi bankka bo'lgan mijozlar ishonchining yuqori darajada ekanligini ifodalaydi. 2024-yilga kelib esa depozitlar hajmining 2020-yilga nisbatan sezilarli darajada oshganligi bank tomonidan olib borilgan samarali depozit siyosati, raqamli xizmatlar kengayishi va mijozlar bazasining diversifikatsiya qilinganligini ko'rsatadi. Ushbu holat bank resurs bazasining mustahkamlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, uning moliyaviy barqarorligini oshirishga xizmat qilgan.

1-jadval

BNP Paribas banki (Fransiya) depozitlarining summasi va tarkibi

Ko'rsatkichlar	Yillar				
	2020	2021	2022	2023	2024
Jami depozitlar summasi (mlrd. yevroda)	1088,6	1083,7	1132,8	1123,4	1101,7
Joriy depozitlarning brutto depozitlar hajmidagi salmog'i, %	65,2	66,3	58,8	54,8	54,4
Muddatli depozitlarning brutto depozitlar hajmidagi salmog'i, %	34,8	33,7	41,2	45,2	45,6

*Fransiya bank amaliyotida talab qilib olinguncha depozitlar joriy depozitlar deb nomlanadi.

Shu bilan birga, depozitlar tarkibiy tuzilmasidagi o'zgarishlar ham alohida e'tiborga loyiqdir. Xususan, BNP Paribas banki depozitlarining umumiy hajmida joriy (talab qilib olinguncha) depozitlar ulushining 2021-2024-yillar davomida pasayish tendensiyasiga ega bo'lishi kuzatiladi. Mazkur jarayon bankning resurs bazasini sifat jihatdan yaxshilashga qaratilgan strategiyasining natijasi sifatida baholanishi mumkin. Chunki joriy depozitlar yuqori likvidlikka ega bo'lsa-da, ularning barqarorligi past bo'lib, bank uchun risk darajasini oshiradi.

Aksincha, muddatli depozitlarning umumiy depozitlar hajmidagi ulushi oshib borayotganligi bank resurs bazasining barqarorligini kuchaytiruvchi muhim omil hisoblanadi. Muddatli depozitlar ma'lum bir muddatga jalb qilinishi sababli bank uchun oldindan rejalashtiriladigan va prognoz qilinadigan resurs manbaini yaratadi. Bu esa bankka uzoq muddatli kreditlash operatsiyalarini kengaytirish, aktiv va passivlarni samarali boshqarish hamda likvidlik riskini minimallashtirish imkonini beradi.

Mazkur tarkibiy o'zgarishlar BNP Paribas bankining depozit siyosati strategik jihatdan to'g'ri yo'naltirilganligini ko'rsatadi. Bank tomonidan joriy depozitlar ulushini qisqartirish va muddatli depozitlar ulushini oshirish orqali resurs bazasining sifat ko'rsatkichlari yaxshilanmoqda. Bu esa bankning moliyaviy barqarorligi, to'lovga qobiliyati va uzoq muddatli rivojlanish istiqbollarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, BNP Paribas banki misolida depozitlar hajmining o'sishi bilan bir qatorda ularning tarkibiy optimallashtirilishi ham muhim ahamiyat kasb etishi yaqqol namoyon bo'lmoqda. Bu tajriba shuni ko'rsatadiki, depozit bazasining nafaqat miqdoriy, balki sifat jihatdan ham rivojlanishi tijorat banklari resurs bazasi barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi.

¹ Jadval muallif tomonidan BNP Paribas bankning yillik hisobotlari ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Deutsche Bankning umumiy depozit portfeli 2020-2024-yillar davomida barqaror o‘shish tendensiyasiga ega bo‘lgan. Xususan, 2024-yilda umumiy depozitlar hajmi 2020-yilga nisbatan sezilarli darajada oshgan. Bu holat bankning depozit bazasini mustahkamlash va moliyaviy barqarorlikni ta’minlash nuqtai nazaridan ijobiy signal sifatida baholanishi mumkin. Umumiy depozitlarning o‘shishi bankning mijozlar ishonchi va kapital yetarliligini oshirishga yordam beradi, bu esa uning moliyaviy barqarorligini kuchaytiradi.

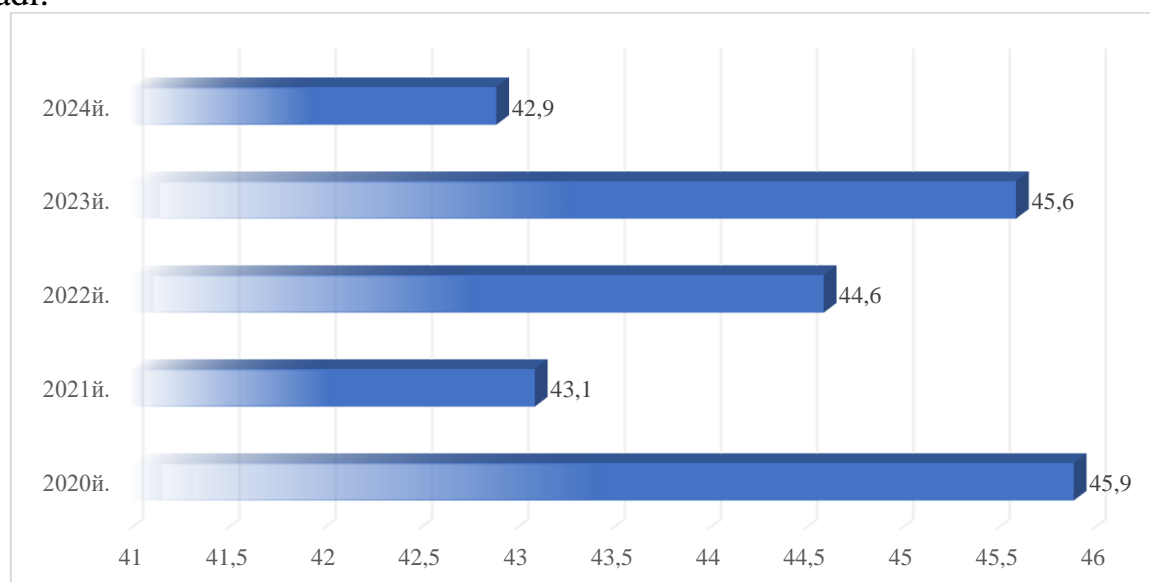
2-jadval

Deutsche Bank (Germaniya) depozitlarining summasi va tarkibiz

Ko‘rsatkichlar	Yillar				
	2020	2021	2022	2023	2024
Jami depozitlar summasi (mlrd. yevroda)	568,03	603,75	621,46	622,04	666,26
Jiro depozitlarning brutto depozitlar hajmidagi salmog‘i, %	66,1	65,2	60,9	55,6	56,1
Muddatli depozitlarning brutto depozitlar hajmidagi salmog‘i, %	33,9	34,8	39,1	44,4	43,9

***Germaniya bank amaliyotida talab qilib olinguncha depozitlar jiro depozitlar deb nomlanadi.**

2020-2023-yillar oralig‘ida jiro depozitlar ulushi pasayish tendensiyasini ko‘rsatgan. Xususan, 2024-yilda jiro depozitlarning brutto depozitlar hajmidagi ulushi 2020 yil bilan solishtirganda sezilarli darajada kamaygan. Bu tendensiya, bankning depozit bazasida uzoq muddatli va barqaror depozitlarning ulushi ortib borayotganini anglatadi. Shuningdek, qisqa muddatli depozitlarning kamayishi bank uchun likvidlik riskini boshqarish va uzoq muddatli mablag‘ manbalarini mustahkamlash imkonini beradi.

1-rasm. BNP Paribas banki depozitlarining majburiyatlarga nisbatan darajasi, foizda³

Muddatli depozitlar hajmi 2020-2023-yillarda barqaror ravishda ortib borgan. 2024-yilda muddatli depozitlarning brutto depozitlar hajmidagi ulushi 2020-yilga nisbatan sezilarli darajada oshgan. Bu holat bankning uzoq muddatli moliyaviy

² Jadval muallif tomonidan Deutsche Bankning yillik hisobotlari ma’lumotlari asosida tuzilgan.

³ Jadval muallif tomonidan BNP Paribas bankning yillik hisobotlari ma’lumotlari asosida tuzilgan.

resurslarini mustahkamlash, foiz daromadlarini barqarorlashtirish va kredit portfellarini moliyalashtirish uchun ijobiy omil sifatida baholanadi. Muddatli depozitlarning oshishi, shuningdek, bankning depozit siyosati samaradorligi va mijozlar ishonchi ortib borayotganini ko'rsatadi.

Umumiy tahlil shuni ko'rsatadiki, 2020-2024-yillar davomida Deutsche Bankning depozit portfeli barqaror o'sish sur'atlariga ega bo'lgan, biroq uning tarkibida uzoq muddatli (muddatli) depozitlar ulushi ortib, qisqa muddatli (jiro) depozitlar ulushi kamaygan. Bu tendensiyalar bankning moliyaviy barqarorligini oshirish, likvidlikni mustahkamlash va depozit bazasini diversifikatsiya qilish nuqtai nazaridan ijobiy hisoblanadi.

1-rasmdagi ma'lumotlarni tahlil qilganda, BNP Paribas banki majburiyatlarining umumiy hajmida depozitlarning salmog'i 2021-2023-yillarda barqaror o'sish sur'atlarini ko'rsatganligi aniq ko'rinadi. Bu holat bankning mijozlar ishonchini saqlab qolganini va likvidlik resurslarini mustahkamlashga qaratilgan strategiyasini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, 2021-2023-yillardagi o'sish sur'ati bankning depozit siyosati samaradorligini va mijozlar bazasini kengaytirish imkoniyatlarini aks ettiradi.

Biroq, 2024-yilda depozitlarning brutto majburiyatlar hajmidagi salmog'i 2020-yilga nisbatan sezilarli darajada kamaygan. Bu tendensiya bank tomonidan muomalaga chiqarilgan qimmatli qog'ozlar ulushining oshishi bilan izohlanadi. Moliyaviy diversifikatsiya strategiyasi doirasida qimmatli qog'ozlar majburiyatlar tarkibida ortib borishi bankning uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini kuchaytiradi va faqat depozitlar orqali moliyalashtirishga qaramlikni kamaytiradi. Shuningdek, ushbu o'zgarishlar bankning majburiyatlar tarkibini optimallashtirish va likvidlik riskini muvozanatlash nuqtai nazaridan ijobiy hisoblanadi.

3-jadval

Deutsche Bank depozitlarining majburiyatlarga nisbatan darajasi⁴

Ko'rsatkichlar	2020	2021	2022	2023	2024
Jami depozitlar summasi (mlrd yevro)	568,03	603,75	621,46	622,04	666,26
Depozitlarning majburiyatlarga nisbatan darajasi, %.	45,0	48,1	49,1	50,3	50,9

3-jadvaldagi ma'lumotlar Deutsche Bankning depozitlar bazasi va umumiy majburiyatlari o'rtasidagi nisbatni ochiq aks ettiradi. 2020-2024-yillarda bankning jami depozitlari 568,03 mlrd yevrodan 666,26 yevromlrd gacha o'sib, barqaror o'sish sur'atlarini namoyon qilgan. Ushbu davr mobaynida depozitlarning yillik o'sish sur'ati 2021 va 2024-yillarda yuqori bo'lib, 2023-yilda minimal o'sish kuzatilgan, bu esa bankning mijozlar bazasini kengaytirish va likvidlikni mustahkamlash borasidagi strategik faoliyatining samaradorligini ko'rsatadi.

Shuningdek, depozitlarning majburiyatlarga nisbati 2020-yildagi 45,0% dan 2024-yilda 50,9% gacha oshgan. Bu ko'rsatkichning muntazam ortishi Deutsche Bankning moliyaviy barqarorligi va likvid aktivlarni jalb qilish salohiyatining oshganini bildiradi. Natijada, bank depozitlar orqali o'z majburiyatlarini qoplash imkoniyatini kuchaytirib, tashqi moliyalashtirishga bo'lgan qaramlikni kamaytirgan.

⁴ Jadval muallif tomonidan Deutsche Bankning yillik hisobotlari ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Shu bilan birga, 2024-yilda 2020-yilga nisbatan sezilarli darajada oshgan bu ko'rsatkich, Deutsche Bankning depozit bazasini mustahkamlash va risklarni boshqarish bo'yicha strategiyasining ijobiy natija berganini tasdiqlaydi.

Umuman olganda, Deutsche Bankning depozitlar bazasi va majburiyatlar tarkibi o'rtasidagi nisbatning ijobiy tendensiyasi bankning moliyaviy barqarorligi va likvidlik siyosatining mustahkamligini ilmiy asoslangan tarzda ko'rsatadi. Ushbu tahlil natijalaridan xulosa qilganda, BNP Paribas va Deutsche Bank misolida transmilliy banklarning resurs bazasini boshqarish strategiyalari bir nechta muhim jihatlarni namoyish etadi.

Birinchiidan, ikkala bankning depozit portfeli 2020-2024-yillar davomida barqaror o'sish sur'atlariga ega bo'lib, bu banklarga mijozlar ishonchi, moliyaviy barqarorlik va likvidlikni ta'minlash imkonini bergan. BNP Paribas bankida joriy depozitlarning ulushi pasayib, muddatli depozitlarning ulushi ortganligi resurs bazasining sifatini yaxshilash va uzoq muddatli moliyalashtirish imkoniyatlarini oshirishga xizmat qilgan. Deutsche Bankda esa muddatli depozitlar ulushi oshishi va jiro depozitlar ulushi kamayishi bankning uzoq muddatli resurslarini mustahkamlash va likvidlik riskini minimallashtirish bo'yicha samarali strategiyasini ko'rsatadi.

Ikkinchiidan, transmilliy banklar tajribasida resurs bazasini diversifikatsiya qilish va aktiv-passivlarni muvozanatli boshqarish (ALM) orqali likvidlikni saqlash va risklarni kamaytirish muhim ahamiyatga ega. Stress-testlar, prognozlash va raqamli xizmatlarni keng joriy etish kabi mexanizmlar banklarning barqaror faoliyat yuritishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, BNP Paribas va Deutsche Bank misolida transmilliy banklarning resurs bazasini boshqarish amaliyoti shuni ko'rsatadiki, nafaqat depozitlarning miqdoriy o'sishi, balki ularning tarkibiy optimallashtirilishi va diversifikatsiyasi ham bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, likvidlikni oshirish va uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini amalga oshirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.